

‘IK WIST NIET HOE IK ZOON EN PLEEGZOON KON ZIJN’

Tussen ouders en kind bestaat een onverbreekelijke band, die door de conceptie en geboorte al is ontstaan. Een kind zal in zijn leven onder de meest moeilijke omstandigheden achter zijn of haar ouders blijven staan, loyaal zijn naar hen. Deze onvoorwaardelijke verbondenheid tussen ouders en kind, noemen we 'zijnsloyaliteit'. Als pleegouders langdurig voor een pleegkind zorgen, groeit er tussen kind en pleegouders ook een vorm van verbondenheid. Deze langzaam gegroeide verbondenheid wordt 'verworven loyaliteit' genoemd. Het kan voor pleegkinderen een blijvende worsteling zijn om de beide vormen van loyaliteit een plaats te geven in hun leven. De noodkreet 'Ik wist niet hoe ik zoon en pleegzoon tegelijk kon zijn' verwoordt dit gevoel heel treffend.

Pleegkind zijn betekent loyaal zijn naar eigen ouders en naar pleegouders, vanuit een verschillend soort verbondenheid. Pleegouders ervaren zelf ook verschillen in verbondenheid tussen hun eigen kinderen en pleegkinderen. Ook zij voelen dat de liefde voor hun eigen kind anders is, dan de liefde voor hun pleegkind. Zij vinden dit vaak pijnlijk, maar waar, en daarom goed om onder ogen te zien. Het is niet een kwestie van meer of minder liefde, maar van een vanzelfsprekende liefde en een gegroeide liefde.

Eigen kinderen zijn 'een deel van jezelf'. Pleegkinderen zijn dat niet, hoeveel de pleegouder ook leert van hen te gaan houden. De pleegouder kan zelfs tegen zijn pleegkind zeggen: 'Ik houd vreselijk veel van je en ik hoop dat je het genoeg vindt'.

Normaliter is in een ouder-kind relatie het wel of niet genoeg houden van elkaar niet aan de orde. Het gevoel voor elkaar is er gewoon, en het is goed. Voor pleegkinderen kan dat anders liggen. Pleegkinderen kunnen zich voortdurend afvragen of zij wel genoeg liefde krijgen, en geven. Ouders van pleegkinderen hebben dikwijls zelf nog zoveel zorg en aandacht nodig van hun kinderen om zelf te kunnen overleven. Kinderen kunnen in zo'n situatie verschrikkelijk hun best doen om in de noden van hun ouders te voorzien. Ze leren al vroeg te zorgen voor hun ouders, maar krijgen door hun ouders niet of te weinig aangegeven waar de grenzen van die zorgzaamheid zijn. Er is thuis nauwelijks gelegenheid om 'kind' te zijn. In geval van een uithuisplaatsing is er dan ook altijd sprake van onmacht bij de ouders om hun kind die liefde en verzorging te geven die het nodig heeft om op te kunnen groeien.

Voortzetting van gedragspatronen

De rol die pleegkinderen thuis hadden nemen zij ook vaak op zich in het pleeggezin. Hoe vaak zal het niet gebeuren dat juist dat gedrag van een pleegkind, door het kind als steunend bedoeld, door de pleegouders als afwijkend, aandacht vragend, wordt ervaren? Petra (11): "Ik kon nooit lang buiten spelen. Telkens liep ik weer naar binnen om te kijken wat mijn moeder en vader deden. Ik was de hele tijd bang dat ze weer ruzie zouden gaan maken, en dat mijn vader mijn moeder zou gaan slaan. Maar zij vonden mij maar lastig, omdat ik steeds binnenkwam en joegen mij weer naar buiten. Toch ging ik steeds weer kijken." Datzelfde gedrag zet Petra in het pleeggezin voort, en leidt bij haar pleegmoeder tot de signalering dat Petra zich slecht kan concentreren: "zelfs met buiten spelen is dat zo, ze komt echt elke vijf minuten binnen rennen."

Trouw aan je familie

Een pleegkind weet vaak niet wat hij tegenover alle zorg en aandacht van het pleeggezin moet zetten, meestal gaat het zich aanpassen en erg zijn best doen. Maar beseffen pleegouders wel wat voor een enorme investering dat van het kind vergt? Alleen al je in te voegen in het pleeggezin, je aan te passen aan de gezinsgewoontes, mee te doen met de familiegrapjes en je in te leven in de belangstellingssfeer van het gezin?

Raymond (13): "In mijn eerste pleeggezin waren ze allemaal fan van Ajax. Maar bij mij thuis waren we voor Feijenoord. Ik wou mijn pleegouders niet voor de kop stoten, dus hield ik mijn mond. De lol van voetbal kijken was er voor mij wel af, en zij vonden mij saai, dat ik nooit eens leuk meedeed. Dat kon toch niet? Wat moest ik dan tegen mijn vader en mijn broers zeggen als ik thuis kwam? Dat ik nu voor Ajax was? Mooi niet!"

Door trouw te zijn aan zijn familie krijgt Raymond hier de naam van saaie piet, van spelbreker die weinig rekening houdt met het pleeggezin. Maar zijn verbondenheid met zijn eigen familie is zo sterk, dat hij liever een ondankbare spelbreker is in het pleeggezin, dan dat hij zijn vader en broers afvalt.

In de knel

Ouders en pleegouders meten dikwijls hun ouderschapsprestaties af aan de gedragingen van hun pleegkind. Pleegouders vinden het daarbij vaak moeilijk om voldoende ruimte te vinden voor de relatie die hun pleegkind heeft met de eigen ouders. Veel pleegouders vinden dat zij het goed doen wanneer hun pleegkind volledig 'een van hen' is. Een pleegkind kan echter nooit helemaal 'van het pleeggezin' worden, omdat hij of zij eigen ouders heeft, met wie het in 'zijnsloyaliteit' is verbonden. Het komt dan ook voor dat je die pleegouder-pleegkind relatie een trieste ontwikkeling ziet doormaken. Aan de ene kant gaan de pleegouders zich steeds meer inzetten voor hun pleegkind vanuit de gedachte dat het kind al zoveel tekort gekomen is, of omdat zij vinden dat het moeilijke gedrag van het pleegkind om meer zorg vraagt. Aan de andere kant komt het pleegkind steeds meer in de knel met zijn `investeringen in het pleeggezin' omdat die niet als zodanig worden ervaren, en het kind bovendien steeds meer bekneld raakt tussen de verschillende loyaliteiten. Opnieuw zal het kind ervaren dat zijn pogingen om zijn best te doen, niet genoeg zijn. Kinderen reageren hier heel verschillend op: sommige kinderen worden stil en trekken zich terug, anderen vragen juist overmatig aandacht, worden lastig, plassen weer regelmatig in bed, krijgen concentratieproblemen, vragen steeds een positieve bevestiging of kunnen geen 'nee' dulden van pleegouders.

Wat helpt?

Er zijn een heleboel manieren die ertoe kunnen bijdragen om die onmachtige loyaliteitsgevoelens bij het kind te verminderen. Een pleeggezin kan om te beginnen het kind helpen door uit te zoeken welke belangstellingsgebieden zij met het kind delen, waarbij de loyaliteit met de eigen ouders niet in het gedrang komt.

Het kan het kind laten merken dat zijn poging om zich in het pleeggezin te voegen worden gewaardeerd, en niet iets vanzelfsprekends is. De pleegouder kunnen zelf pijnlijke onderwerpen als - Hoe spreek ik mijn pleegouders aan? Wat verwachten ze van mij met moederdag? Kan ik laten merken dat ik me zorgen maak over mijn broertjes en zusjes, mijn ouders? Mag ik bang, boos en verdrietig zijn over mijn ouders zonder dat mijn pleegouders hen afvallen? - zelf aan de orde stellen.

Voor ieder kind is het heel belangrijk te weten dat zijn ouders het kind het liefst bij zich hebben. Dat sterkt het kind in zijn bestaansrecht en in zijn gevoel de moeite waard te zijn. Aan de andere

kant kunnen de ouders het kind juist helpen door duidelijk te maken dat zij, ondanks de moeite die dit hun kost, instemmen met het verblijf van het kind in het pleeggezin. Ook dat kan op velerlei manieren: doordat de ouders het gewoon zeggen, maar ook als de kinderen merken dat de ouders de noodzakelijke ruimte van pleegouders krijgen om hun ouderschap-op-afstand vorm te geven.

Ouders kunnen bijvoorbeeld schoolevenementen mee bezoeken, de verjaardag van het pleegkind met z'n allen vieren, middels een dagboekje van pleegouders het leven van hun kind in het pleeggezin volgen etc. Voor pleegouders is het belangrijk om van de begeleiding te horen te krijgen wat 'goed genoeg' pleegouderschap is, los van het gedrag van het kind. Misschien voldoet het soms ook beter om het pleegkind als een welkome, langdurige gast te beschouwen, met bovendien een sterke loyaliteit naar de eigen familie.

Pleegouders kunnen hun wens om een emotionele binding met het kind aan te gaan soms ook beter vertalen in praktische, alledaagse zorg- en aandachtigheden, waarin een wederzijds geven en ontvangen mogelijk is.

Uiteindelijk moet het leiden tot een afbakening van 'het geven' van zowel de ouders, als de pleegouders, als het kind; waarbij vooral het kind moet leren wat passend geven is en wanneer geven in de ouder-kind relatie 'genoeg' is.

Idealiter slaagt het kind erin zowel de ouders als de pleegouders een plek in het eigen leven te geven, zonder een keuze te hoeven maken tussen de twee vormen van loyaliteit. Want dat laatste is een onmogelijke opgave, omdat ontrouw aan je ouders betekent ontrouw aan jezelf.

De grootste bijdrage van pleegouders aan het leven van hun pleegkind is dan ook: het kind helpen kind te zijn, van ouders en pleegouders!

Else-Marie van den Eerenbeemt en Nelly Bakhuizen

Else-Marie van den Eerenbeemt is familietherapeut en stafdocent aan de VO-Sociaal Pedagogische Hulpverlening aan de Hogeschool van Amsterdam. Zij is opgeleid door Ivan Boszormenyi-Nagy, en heeft jarenlang met hem samengewerkt. Samen hebben zij de Master-Class Contextuele Therapie opgericht.

Nelly Bakhuizen is als freelance docent en supervisor in de contextuele benadering werkzaam bij onder andere de Hogeschool van Amsterdam. Zij is opgeleid door Ivan Boszormenyi-Nagy, en heeft jarenlang met hem samengewerkt. Zij is docent Master-Class Contextuele Therapie.

‘WIJ HEBBEN GEEN MAMA, MAAR EEN MOEDER’

Van de week reed ik met mijn pleegdochter achterop op de fiets op een druk verkeersplein in onze stad. Ze kroop dicht tegen me aan en zei - zonder een directe aanleiding - "natuurlijk wil ik het liefst bij mama wonen, maar ik zou nooit bij jou weg willen." Het is zomaar een opmerking, op een moment dat je eigenlijk niets terug kunt zeggen want het verkeer raast aan alle kanten langs je heen. Een pleegmoeder schrikt van zo'n opmerking, maar voelt zich er ook door gestreeld.

Wij hebben altijd de overtuiging gehad dat we de ouders van onze pleegkinderen hoog moeten houden. Het zijn hun vader en moeder, en dat blijven ze. We zijn dus voortdurend druk in de weer met dagboekjes, met fotoboeken, en het rapport gaat pas terug naar school nadat moeder het

gezien heeft.

Toch levert de verdeling van aandacht tussen ouders en pleegouders de nodige problemen op voor onze pleegkinderen. Het eerste jaar was het nog helder. Moederdagcadeautjes en knutselingen van school gingen naar moeder. Alles werd keurig bewaard tot het volgende bezoek. Moeder blij, de kinderen druk en... moeder vergeet de spulletjes mee te nemen. Teleurstelling, boosheid en medelijden waren de opwellende emoties. Een volgende keer zorgde ik ervoor dat alles in de tas van moeder meeging.

Het jaar daarop werd het al wat moeilijker. De tweeling kreeg eerst onenigheid over de bestemming van het moederdagcadeau. De een wilde het bewaren voor moeder, maar de ander vond dat het voor mij was. Uiteindelijk sloten ze een compromis: voor allebei een cadeau. Er moest dus nog iets worden gekocht, en zo gebeurde.

Het verschil tussen moeder, mama en pleegmoeder is iets waar ze allebei heel bewust mee bezig zijn, en ik merk dat de loyaliteiten van broer en zuster wat uit elkaar gaan lopen,

Toen we onlangs op verjaarsvisite bij mijn broer waren en de kleine Bram met ieder nieuw cadeautje naar zijn moeder riep: "kijk mama, wat een mooi cadeautje!" constateerde onze John van acht peinzend: "wij hebben geen mama, maar een moeder.... En natuurlijk hebben we jou hè", liet hij er toen min of meer geschrokken op volgen.

Op zo'n moment realiseer je je hoe ingewikkeld de wereld voor een pleegkind in elkaar zit. Mijn man en ik zijn dan blij dat de pleegkinderen ons gewoon bij onze voornaam noemen, dat houdt helder dat wij niet van plan zijn de plaats van hun ouders in te willen nemen.

Loyaliteit, overal en altijd aanwezig

We komen de loyaliteit van de kinderen aan hun eigen moeder elke dag wel een paar keer tegen, en we praten er dus ook veel over.

Zo wil Sharon graag lang haar, want haar moeder heeft ook van dat mooie, lange haar. John's is heftig verontwaardigd als een vriendje in de klas zegt dat hij een nepmoeder heeft. "Jij bent geen nepmoeder, maar jij bent mijn Leontien."

Sharon's wil zo graag iets pittigs eten omdat haar moeder dat ook zo lekker vindt. Als ik dan zeg dat ik 'peperige' dingen niet zo lekker vind, zucht ze: "o ja, dat is waar ook" en heeft er vrede mee.

Sander's maandelijkse weekend bezoek aan zijn moeder is vol spanningen. We weten dat het niet aan hem ligt, maar aan zijn moeder. Eindeloos zijn we aan het zoeken geweest hoe we die bezoeken voor allebei beter konden laten verlopen. Maar de kleinste negatieve opmerking over zijn moeder bracht ons alleen maar verder van ons doel af. Dat laten we dus wel uit ons hoofd. Maar een zoveelste poging om zijn onbehouden gedrag enigszins in te tomen lukte toch wonderwel na mijn opmerking: "van wie je het hebt weet ik niet, maar zeker niet van je moeder. Die zou zo iets nooit doen." Pang! Dat was een schot in de roos, en het was grotendeels afgelopen. Je kunt het dus ook gebruiken.

Een moeilijk moment was toen Sander mij een afscheidszoen gaf toen zijn moeder hem ophaalde voor het weekend bezoek. Ik zag het gebeuren. Moeder verstrakte, en Sander werd rood. Het gaf mijzelf ook een heel dubbel gevoel. Eindelijk nam hij op een goede manier afscheid, zoals de verhouding tussen ons inmiddels voelde, en nu kwam moeder weer zo in de knel. Gelukkig heeft onze begeleider het direct opgepakt met moeder. Hij kon haar uitleggen dat het eigenlijk een heel goed teken was omdat Sander zich begon te hechten op de plek waar hij verder op zal groeien. Maar dat maakte het niet minder verdrietig voor moeder.

Loyaliteit binnen het pleeggezin

Inmiddels zijn er ook onderlinge loyaliteitsgevoelens ontstaan, omdat we nu eenmaal met z'n vijven in een huis wonen. Toen de tweeling net naar school ging heeft Sander er angstvallig voor gewaakt dat ze niet gepest werden, dat ze niet alleen stonden op het schoolplein na schooltijd, en vooral niet de weg kwijt raakten in de school.

Sharon uitte haar verbondenheid naar mij door verontwaardigd te roepen: "Wij zijn de enige vrouwen hier in huis, en mannen kunnen echt geen paardenstaart maken!", na de mislukte poging van mijn man om die staart op de juiste plek te krijgen.

En John heeft vanaf het allereerste nachte logeren zijn nieuw gekregen knuffel geadopteerd en nooit meer zonder deze beer geslapen.

De tweeling was altijd al loyaal naar elkaar, vooral Sharon kan als een tijgerin voor haar broertje opkomen, en John springt altijd voor haar in de bres. Daar moest Sander erg aan wennen. Als ik Sharon ergens voor op haar kop geef, heeft John meteen een pokkenhumeur, totdat hij merkt dat de lucht tussen Sharon en mij weer opgeklaard is. Op dat moment is zijn humeur ook weer in orde.

Het voelt heel plezierig aan als kinderen zich gaan hechten, zich gaan thuis voelen en het gewone leven oppakken. Toch blijven er momenten die 'oh help' reacties bij pleegmoeders teweeg kunnen brengen. Bijvoorbeeld als de kinderen boos zijn op hun eigen moeder en weigeren met haar te praten. Ik zeg altijd dat ze van mij niet hoeven, maar dat ze het zelf moeten zeggen aan hun ouders. Dat blijft ingewikkeld en gevoelig.

Ondertussen komt John op de meest onverwachte momenten melden dat ik de liefst van de hele wereld ben. Dat voelt verrukkelijk, maar ik realiseer me altijd heel goed dat er ruimte moet blijven in onze relatie, ruimte voor een moeder en een mama. Want met beiden moet John verder in zijn leven.

artikel opgenomen in: (Pleeg)kinderen en vreemd gedrag, onder redactie van Martine Delfos en Nelleke Visscher, SWP 2013

Tips

- * Maak voor uw pleegkind een welkomboek over het wonen in uw gezin, met daarin bijvoorbeeld de dagelijkse gewoonten, zoals etenstijden, en de manier waarop bij u verjaardagen worden gevierd
- * Bedenk samen met uw pleegkind hoe hij zijn ouders en broers en zusjes op de hoogte kan houden van zijn wel en wee in uw pleeggezin. Een dagboekje bijhouden kan daarbij een geheugensteun zijn
- * Betrek waar mogelijk de ouders van uw pleegkind bij de opvoeding en het leven van hun kind
- * Als uw pleegkind veel voor zijn familie heeft gezorgd vóór zijn uithuisplaatsing, steun hem dan als hij een manier heeft bedacht hoe hij nu voor hen kan zorgen
- * Geef uw pleegkind de ruimte om van zijn ouders te houden en loyaal met hen te zijn

Literatuur, Nederlands

- Bakhuizen, N. (1998). Loyaliteit en balans van geven en ontvangen: een kind kan niet zonder. In: A.M. Weterings (red.). *Pleegzorg in Balans*, Leuven/Apeldoorn, Garant.
- Bakhuizen, N. & E.-M. van den Eerenbeemt (1997). De contextuele theorie van Nagy. In: T. Snaterse & R. Kohnstamm. (red.) *Kinder- en Jeugdpsychologie. Trends*. Lisse, Swets & Zeitlinger, 1997
- Boszormenyi-Nagy, I & B.R.Krasner (1994). *Tussen geven en nemen, over contextuele therapie*. Haarlem, De Toorts.
- Boszormenyi-Nagy, I., M.Cotroneo & B.R. Krasner (2000). Voogdijmaatregel in het licht van de contextuele benadering. In: I. Boszormenyi-Nagy. *Grondbeginselen van de contextuele benadering*. Haarlem, De Toorts.
- Bronswijk, L. van. & K. Welzen, K (1990). Loyaliteit en pleeggezinnen. In: D. Schluter (red.). *In het voetspoor van Nagy*. Culemborg, Phaedon.
- Eerenbeemt, E-M. van den. & A. van Heusden (1998). *Balans in beweging, Ivan Boszormenyi-Nagy en zijn visie op individuele en gezinstherapie*. Haarlem, De Toorts.
- Eerenbeemt, E-M. van den. (1995). *Alle dochters! Drie generaties vrouwen en hun familiekwesaties*. Haarlem, De Toorts.

Literatuur, Engels

- Boszormenyi-Nagy, I., M. Cotroneo & B.R.Krasner (1981). The contextual approach to childcustody decisions. In: P.G. Scholevar (red.). *The handbook of marriage and marital therapy*. New York, Spectrum Publications, 1981
- Boszormenyi-Nagy, I. & B.R. Krasner (1986). *Between give and take: a clinical guide to contextual therapy*. New York, Brunner & Mazel.
- Eerenbeemt, E-M. van den. & A. van Heusden (1987). *Balance in motion, Ivan Boszormenyi-Nagy and his vision of individual and familytherapy*. New York, Brunner & Mazel.